

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ШКОЛСКИ ГЛАСНИК

ЛИСТ ЗА ШКОЛУ И УЧИТЕЉЕ

ОРГАН СРПСКОГ НАРОДНОГ УЧИТЕЉСТВА У КАРЛОВАЧКОЈ МИТРОПОЛИЈИ

Бр. 9.

У Новом Саду, 15. маја 1913.

Год. VI.

САДРЖАЈ: Положај школе у нашој автономiji. — Школина декорација. — Улога ока и мишића при писању. — Настава у читању с писањем. — Педагошки преглед: — Рад V. конгреса за експерименталну психологију. — Практичне обраде: Бура. — Из праксе: Вежбање у говору са увођењем у школ. ред. — Из школске самоуправе: Закључци срп. нар. Сабора. — Преглед књига: Archiv für die gesammte Psychologie. — Велешке. — Од уредништва. — Књижевне вести.

Положај школе у нашој автономiji.

Автономија је лепа реч, и тамо где се схваћа значај смисла те речи, може се много кориснога учинити. Наша школа у оквиру автономije није била те среће, да се на њу примењивао значајан смисао те речи. Можда би јој боље било да није била у автономiji. У автономiji јој је увек сметала и смета она струја, која је давала и даје тон и боју целој автономiji. Та струја није никад показала, да је одушевљени заточник школе и просвете, него је напротив дала пуно доказа за последњих 100 година, да је школу задржавала у своме напредовању. С тога је школа и у оквиру автономije добила такав положај који се може назвати подређеним. Ту подређеност опажамо сваким даном. Разуме се, да људи који не живе у тесној вези са школом и њеним приликама не опажају то и не осећају, али школски људи који знају школски живот од најнезнатијих до најважнијих момената, већ су одавно стекли искуства да школа овака каква је данас, не само да није пажена као друга која друштвена установа и да није равна њој, него она мора у обзирима према свима и свакоме ићи у крај. Ко се не одушевљава само празним лепим дикцијама о просвети него хоће и у ствар темељно да загледа, често ће се у животу срести и са тима који реторском речи лепо говоре о школи и

просвети, да су у самој ствари тако исто неприступачни кад треба и делом што учинити за школу и просвету, а тек како ли су далеко од тога да буду рука помоћи школским радницима који су душа школе и просвете.

Мање писмен и мање уман свет, не види у школи још оно што њему треба, јер неискреним старањем писменијег и умнијег света, школа није могла да својим резултатима створи преокрет у мишљењу неписменог света у повољном правцу по школу.

Платонска, пак, љубав писменог и умног света којој је обртна тачка фразеологија кад се о школи ради, није никад показала да јој је школа преча од свега, како би у истину требало да је, јер само школи и оној малој и великој могу захвалити своје положаје. Напротив све је то заборавило да је било некад у школи и ту поцрпело темеље својој будућности и напретку, и данас кад такви чиниоци дођу да се старају о школи, они у недостатку своје синовље топлине према мајци својој која их је подигла на ноге, круто и суво схваћају школу и немају ни мало захвалности према њој, са чега би требало да је помогну и на слободнију стазу упуте. Тако је у опште свугде. А кад је тако у целом широком свету, како ли је тек у нашој уској автономiji.

Да разгледамо мало како је нашој школи у нашој аутономији.

Као управне власти постоје за школу: месни школски одбор, епархијски школски одбор и Школски Савет. И за административне и управне ствари општина, епархија и митрополије постоје одсеци, али ти стоје сасвим на другим ногама, него школски одсеци. Ако ће неки нижи или виши школски одсек да што учини што засеца у финансијску страну, он је ту управо малољетан. Његове одлуке се не респектују са важношћу која им припада, иако их је донело равноправно тело. Место тога школском одсеку је сузбијена свака самосталност и мора изгледати, хоће ли на пр. црквени одбор, у епархији административни, а у митрополији саборски одбор, милостиво одобрити потребне издатке, који су у вези са неким решењем школског одсека. Шта више, често сте могли читати у извештајима о раду саборског одбора, како та и та *молба* Школског Савета у погледу плате, доплата или неке стипендије, није могла бити уважена. Сличан је поступак и у општинама. Решења школског одбора где се тиче новчаних издатака, зависе од наклоности црквеног одбора. (Дуго година нису по сеоским општинама ни постојали школски одбори, него је све радио црквени одбор.) Дакле равноправна тела подчињена су једно другом, и то ништа мање него баш у сасвим подређеном положају. С тога ћете и видети, да се још и сад по општинама новац троши више на портане оgrade од гвоздених шипака, на куповање звона, ма да су и стара била добра, и на многе друге силом измишљене луксузне издатке, него што ће се утрошити на школске потребе. Ко је имао прилике суделовати у скупштинским и одборским седницама по општинама, знаће како се лако примају предлози који говоре за нове портане оgrade, звона, столове и др., и с каквом се натегом и подилажењем и заобилажењем долази до решења да се набави нова табла, рачунаљка или слично, које стоје у крајње трошном стању. Па и ако су издатци за оне луксузе и за ове преке потребе у необично големој пе-

сразмери, ипак се за оне луксузе без поговора одобравају знатне своте, а за ове потребе или с тешком муком или никако не могу да се извојују ни незнатне своте које достижу 20—50 К.

Па не само то, него и други рад школских одсека не оличава у себи и у својим одлукама самосталност, него мора да прелази до скупштина преко других тела која треба да су школ. одсеку равна, а у ствари су његови тутори.

Ако се спроводи кандидација учитеља, мора то ићи преко црквеног одбора. Ако Школски Савет подноси какве предлоге Сабору, мора то ићи преко Саборског Одбора, и то у извесним случајевима чак не ни као оригиналан састав, него прекројен и без саизволе Школ. Савета. Приликом последњег саборисања, Саборски Одбор правно је такв измене у Нацрту за Школ. Уредбу, који је поднео Школ. Савет, а без саизволе Школ. Савета, да је тако схватање делокруга Шк. Савета испод сваке критике. И то се све зове аутономија! И школа је у њој, и школа дакле има своју самоуправу! Као што видимо, само на папиру, а иначе се школа и њено право сматра за нешто, што управо не вреди ништа, јер сваки је старији, јачи и надмоћнији од ње.

Али зато код нас још увек има много празног патоса, да се са силом натегнутим ентузијазмом говори о школи као прекој потреби и о жртвама за њу. Видели смо последњих деценија какве су то жртве биле и шта је вредно тај ентузијазам. Кад смо скупили 100.000 К за будимске школе мислили смо, да смо бог зна шта учинили. Чеси само у једној години попуне за своје Матичине школе потребну диференцију од 100—200 хиљада, осим осталих стотина хиљада које редовно прилажу на ту цел.

Код нас се школи једва што пружа, а тражи се од ње много. Не дају јој за стараоце стручњаке, не дају јој довољно средстава, а траже да учитељи њоме створе просветна дела првога реда. Сви и свугде говоре о потреби просвете, а кад дође да се школи пружи што јој треба, на сто начина се изговара да нема. Народу не сме нико да каже, да

даје на просвету онолико колико треба, јер се сваки боји да се не замери. Међутим се народ на разне начине потрза на бесплодне издатке, од којих нити је имао, нити ће имати икакве користи.

Положај наше школе је јадан и чемеран, она нема у себи клицу здрава живота, него јој живот зависи од случаја. Што до сад није већ сасвим пропала, узрок је што случајно није на њу још наишла она права олујина, која ће је паћи и сплетити са лица земљиног. Ми ћемо и тада кукати и кривити једни друге са те недаће, али ће то све бити доцкан, као што је и до сад доцкан било свако кукање после разних просветних губитака. Па и ако смо и до сад имали скоро искључиво само губитке, ми се још нисмо ничем научили, него се држимо старе праксе и чекамо губитке да на крају крајева опет кукамо. То је увек у нас крајњи резултат наше амбиције за просветом!

М.

Школна декорација.

(Продужење расправе: **Наш народ и његова просвета**).

(Наставак).

Декорација школна није, дакле, ни мало повољна по школу и учитеље. Нећу опширније спомињати, како је један колега у лудници викао: „Оканите ме се дјецо; немам толико хљеба, да вас свих петоро нахраним“. Нећу спомињати ни онога дечака од осамнаест година који је дотрчао пред учитеља, који је мирно седео на својој клупи и викнуо: „Бјеж' учитељу, убићу те“. И уби га... ни крива ни дужна. Нећу опширније спомињати оне многе удове учитеља са ситном децом по варошима и њиховим патњама, школујући своју децу, да би камен проплакао. — А многе је и многе и декорација са својим кићењем довела до овога стања. — Нећу опширније спомињати, како се врло тешко и поред препоруке од стране власти, вотирају месни доплатци, награда за црквено појање, набавка учила и т. д. И у тим

питањима су сложни сви без разлике, са врло мало часних изузетака.

А то је сасвим природно у доба борбе за живот код свију. Како је у ствари свуда, могу рећи само ово: До данас се још нисам састао са којим чланом школ. одбора, општин. поглаварства са стране који би се похвалио, да влада мир и слога са школом и да се њене потребе задовољавају. Ако ништа друго немају против, онда ће навађати, како учитељ настоји, да се зида нова школска зграда, уместо оне страћаре или увађа што ново, напредније у село са јавним предавањима, родитељ. вечерима, певачким друштвом и **троши гас и општинска дрва, да намет буде већи**. Ето, тако су наше ћифтице васпитале, и данас васпитавају народ.

А од теи такве декорације како пати **полаз** школе, то је просто за причу. Ја *тврдим*, да једна добра половина школске деце не сврши редовно школу. Прочитати годишње исказе појединих школа, врло је занимљиво. Четир-пет хиљада неизвињених дана, то је ништа. Али, и ту се тргује. И ратар, као члан школ. одбора и — начелник, особито ако је ратар. За љубав, за оно мало јадна популаритета, **да и он може некеме нешто учинити...** И леже записници код председника школ. одбора, особито у селима месецима. Код општин. начелника исто тако. Ако се за који месец и оглоби, глобе се купе после неколико година, када се ученик већ оженио... Ако учитељ тужи вишој власти ради овога школ. одбор или општинско поглаварство, онда тек настаје зло, јер је сеоска „интелигенција“ врло уображена величина, која своју „интелигенцију“ или рећи ништавило и зле навике онда највећма испољи, када је ко дарне... „Јух, он се усудио, а не зна, да ће га мој муж смождити“...

Дати таквом свету власт, то је заиста велики грех према једној омладини, која у зрелом добу ради тога силено пати, особито када јој се пружи прилика да увиди, како је ради немара и несавесности оних, који у селу ведре и облаче, а све ради *себичности* у разним облицима, остала слепа код очију. А тек када се нађе у туђини, у којој знање и умешност

једино и помажу и види оне напредне око себе, јадикује и куне и немар и незнање својих родитеља, оно неколико прасади, љуљање детета, слушање „секе“ да се ова не утргне и „не поцрни од сунца“, па сеоску „власт“, па школу замишља као у магли незнања, помрчине и ове декорације... па богме куне и велику власт, што у овако озбиљним, животним питањима, као што је народно просвећивање, дели своју власт са оваком школ. декорацијом... и њиме отежава рад исте, те и сами учитељи малакшу, убија им се полет и воља и постају несвесне машине у своме раду.

Како нам је свима свануло, када је влада одузела од школ. одбора право, да препоручују или оспоре петогодишње доплатке. На прете си могао избројати школ. одборе, који су исте препоручивали, ако ни због чега, оно „јер *шобожје, нема новаца*“. Народ данас вели: „*Право је влада имала!*“

Па месни школ. надзор. Више пута не зна ни сам месни школ. надзорник, зашто је у школу дошао. Навикнуо, да га свет види као школ. власт. Дакле, још и месни школ. надзорник, у овако спремљеном народу.

Зар рад школе не контролишу скоро сви родитељи кроз своју децу? Па стручан надзор? Зар то све није доста?

А како наш народ у целини — изумимајући мали, напредни део — према школи самој и учитељу? Своје мњење, однос, удешавају они и према школи са свога *личног интереса*, јер још није свестан узвишене школине задаће и моћи васпитања. Да се ово потпуно разуме, навешћемо само ово. Оде дете из дворишта. До ручка и вечере, нико га не тражи. Утекне ли прасе, гуска, дигне се цела кућа... Ово нам све разјашњава. У први, други, па донекле и у трећи разред радо шаље наш народ децу у школу. Доводе и од пет-шест година. „Да им нису деца код куће“. У четврти и пети, када су прирасла за послове, већ иде с натегом. Узрок је овоме у несретном стању, у коме се наш непросвећен ратар налази. Колико их је осиротелих, па са неуредним животом, оданих пићу, раз-

вратном животу, а обично ти имају доста деце. Овима деца са матерама раде послове, да имају шта јести. Па раздељени пашњаци, те деца чувају свиње, па ово, па оно. Одраслији се „стиде“ радити извесне послове, које морају обављати једна деца. Наравно, да им то школа не дозвољава, те тада и у школи гледа свога злотвора. И једва дочека прилику, да јој се ма чиме свети.

Случајно сам једних ферија био у три села у Срему на дан пописа деце. Ишао сам са котарским леџником. Да сте видели народ! Стотину родитеља се искупило и као цигани моле и — лажу, да им се деца испишу из трећег, четвртог и петог разреда и пофторне школе. Како ли се ту заузимају чланови пописног одбора, особито сељаци, за *своју* родбину, кумове, пријатеље. Како се навађају неистине: за човека са двадесет и више ланаца земље, навађа се, да је пуки сиромашак. Па: већ је на удају. Неће бити поп ни попадија... И испише се. После годину-две, ако пошаље дете на занат, долазе и траже сведоџбу отпусницу. Кад им се каже, да не могу добити, онда кукају, лелечу, пренемажу се, како они тада нису знали и т. д. Па ко је томе крив? *Школски закон*. И ма да народна просвета има отуда големе штете, он се ни у томе смеру не мења. И када би избројали, колико се деца тако испише и не полази школу, или је уредно не сврши, ви би се зачудили. Попречно, нека је само десеторо на сваку школу, чини само у Хрватској и Славонији око 18.000 деце! Лек? Укинути пописне одборе. Једноставно пописати сву децу, родитељи да их доведу, леџници прегледе, па доста. Ни једна општина није тако сиромашна, да не може оденути сиромашну децу и опскрбити са књигама и оделом. То су само просте јадиковке. И зато се чудим другу Замуровићу, када жели, да питамо народ, какву би он школу. Далеко би дотерали. Па ко се то изјављује о школи? Људи од 40—50 год. који су основну школу свршили пре 30—40 година, дакле још у већини под „*цркв. слов. учитељима*“. Има ту мало

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Толстојевског. Али, ми нисмо Руси. Ми смо тањих ребара. Нама треба бољи духовно-просветни оклоп. У ону масу тешко продире себични Запад, а на Истоку су они, који су још даље од — Руса... Какву би школу хтео народ, маса, ево видимо.

Тако је, видите, школа постала нека играчка у рукама народа. У модерној Швајцарској за по дана, ако дете изостане без дозволе од школе, плаћа се 36 франака. А ми се просто играмо и шалимо са школом, заједно са њеном декорацијом. И, ето какву би школу хтео добар део нашег народа. Исто је тако, када би питали много школско дете, хоће ли у школу? Куда би тада дошли? Знамо ми сви, да има много што-шта, да се измене, дотера у нашој данашњој школи, у њеном раду, али о томе ћемо говорити доцније.

Сада знамо, да данашње наше друштво, из наведених узрока, слабо пажње поклања школи у жељеном правцу. Најпосле тако је било, а и данас је и код неких других народа у Европи.

Многоме смо и сами криви, зато и пишем ово у нашем листу.

Немачки је сабор тек ове године уредио стање својих учитеља по жељи напредних људи и учитеља, те ови рекоше: „Ниње отпуштајеш... јер видеше очи наше спасеније своје“. И сада ће се још живље бавити просвећивањем народа. А код нас?

Свуда смо скоро једнаки. Ено вам учитеља Поповића у Ст. Србији (бившој), у којој је српска држава издржавала школе, прича, како сељаци нису хтели бадава да доведу за школу по држави купљена дрва... Па ни наши Мађари нису бољи. Овде је Јулијанска школа. Све издржава друштво. Али сељаци нису хтели дабе довести купљени угаљ за ложење школе. „Нека нам друштво плати“ — рекоше.

Ово је, додуше, врло бледа слика школске декорације, али се из ње може јасно видети, како је школа укалупљена са истом тако, да не може успешно развијати свој рад. Учитељ је у вечитој борби са том декорацијом, те малакше,

и на крају крајева мора да се изједначи са — селом, или рано леже у гроб. Тој декорацији имамо да захвалимо и многе учитељске премештаје. Колико сам их и сам лично оплакао! Колике испратио у забитна села! Посматрати онај немир, страх, нервозу, који ове прилике навукоше на учитељство, управо је грозно. Па наш углед услед тих прилика! Зато се догађа и ово. У један манастир дошао један високи гост. Намесник га проводи кроз архимандритове собе, намесникове и т. д. Дођоше до једне у приземљу. У њој стари кревет, дрвени сто и расклиматана столица. А каква вам је ово соба? Та — промуца намесник — ту спавају финанси, жандари, вандрокаши и — учитељи!...

Питаће ко, а зар нема у нашим селима и варошицама **Људи?** Има, има. Али ти не могу из стотине разлога доћи до речи, или и сами неће да се излажу пред онима, који се *свуда шрпају* и који су се показали *агилни* језиком.

Шта да радимо у овоме смеру, па да себи олакшамо?

Неки су ми другови говорили, да би добро било за нашу ствар расправљати ова питања у коме политичком листу, да тако задобијемо за њу остале наше кругове. Али, ја држим, да смо ми, учитељи, лист за свако своје село, варошицу, те можемо ова питања по милој вољи расправљати пред народом. Било је доста расправа и у политичким листовима. Оне се прочитају, па и забораве, а друштво по својој навици и даље удешава свој одношај према школи и нама, а нас остављају својој судбини. Руку на срце. Данас свако има својих невоља, те му није до других. Ми морамо сами себи помоћи. Зато и пишем овде.

Ја сам уверен, да се може све, временом, *постепено*, окренути у нашу корист и нашега рада, спремањем терена, вођењем, васпитавањем старијих. Са затуцанима старијим, свршиће сама природа, а ми се латимо средњовеких наших васпитаника, који ће данас-сутра бити школска декорација. Ако не успемо одма у свему, али ћемо постићи, да нас у нашем раду оставе на миру.

Морамо пре свега схватити свој положај и школе према оваквој декорацији, друштву. Прозрети у душу оних, с којима имамо посла, њихове намере, навике, мотиве дакле, који их покрећу на овако описан рад према својој народној школи. Надаље вољу, или немар према нашем стању и школи од стране оних, који решавају о нашој судбини. По изложеном видимо, да смо у многоме остављени сами себи. Окретнији неки наши другови, када су то спазили, почели су радити *сами* у своме селу, не чекајући наредбе и налоге, те промену школског закона. И многи су успели, да им је положај поправљен. Задобили су људе за себе, па су и мирни у своме раду и задовољни. Помислише: Рука руку мије, образ обадвије.

Најпосле, зар смо само ми остављени сами себи? Зар нема милијонима појединаца, скупина, па се удружени чврето, нераздвојно, успешно боре за свој опстанак. *Само ваља имаћи пред очима и наше обшће стваралске интересе у довољној мери*, а начина и средстава имамо на избор, да те осигурамо и учврстимо, а тиме смо осигурали и своје породице, а утрћемо стазе срећнијем и задовољнијем животу другова, који после нас дођу.

Прег.

Стеван Радић.

(Свршиће се.)

УЛОГА ОКА И МИШИЋА ПРИ ПИСАЊУ.

Један од главних проблема дечје психологије јесте и експериментално испитивање улога разних чула при писању и цртању. Гледање и мускулно осећање суделују у томе послу, али врло неједнако. Да би се одредила граница узајамне радње сваког од ових чула чињени су, у Брислу, опити на неколико десетина младих људи, девојака и деце из разних школа, и добивени резултати подвргнути су психолошкој анализи. Осветлење, које су та испитивања дала, јесте врло корисно за експерименталну педагогију.

Профилактика кратковидости показује да кратковидост долази од навике гле-

дати сувише близу. Остали узроци су другостепени. У томе су сложни сви окулисти-очни лекари. Новија испитивања утврдила су факт: да деца и која нису кратковида сувише се нагињу над књигама и свескама за писање, из подражавања другој деци или старијима, а то потпомаже развијање кратковидости у њих.

Односно читања, акта искључиво гледања, може се одучити од рђаве навике блиско читати. За писање пак може послужити против те навике друго средство. Писање је поглавито акт мускулни. Наравно, у почетку је потребно учешће и гледања. Но доцније, кад је облик сваког слова добро запамћен и рука навикла написати их, може се гледати из далека, па чак ни мало и не гледати на оно што пишеш. Да би се о томе уверили треба пробати да пишемо затворивши очи. Писање ће се врло мало изменити, само редови неће бити баш прави. Сетимо се да слепо тако пишу. Представа о облику писаних слова је колико чула вида толико и мускулна. У нашој свести задржава се не само представа о облику слова, него и представа мишићних покрета, потребних да се она напишу.

Писање врши се мишићима у три прета. Дуго вежбање њихово предаје се и другим групама мишића. Ми можемо да пишемо велика слова радећи целом шаком и руком. Неки су научили крупно писати и палцем од ноге. У нашу свест продире прво облик слова, који се добија гледањем. После дугог вежбања у писању мускулна страна слова (ток писања) избија на површину, тако, да за време писања ми и не мислимо више о видном облику њиховом. У случају потребе довољно је у мислима упоредити видни облик с мускулним, при чему учешће гледања није потребно.

Из овога може се извести закључак да је узалудно још од детињства навикавати се напрегнуто управљати очи на оно што се пише. Отуда и долази умор очију, а с тиме и кратковидост. Довољно би било дати деци правац линија, а свеске треба држати даље од очију.

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Ови закључци оправдани су и без експерименталних испитивања. Сваки дан ми се све више уверавамо на себи, да је *излишна навика гледати очима у оно што пишемо*, и да је ту навiku лако изменити — одбацити. Зар не би боље било кад би ми децу одједном научили да пишу како треба, у корист њихових очију и општег стања здравља?

Експерименталним проверовањем потпуно је потврђено ово гледиште. Опити су били следећи: 1.) Наречено је да пишу слепи који умеју писати обичним начином; 2.) нормални — са затвореним очима; 3.) упоређивало се писање нормалних (обичним начином) са њиховим писањем извршеним опруженом руком и отвореним очима; 4.) упоређивало се обично писање са савијеном руком, а усправљеним телом и подигнутом главом.

Писање слепих било је добро, а такође и нормалних, *писање оних са затвореним очима гошото није се изменило*.

Писање са опруженом руком (на лењираној артији) имало је за циљ: да се свеска што више удали — на растојање од 60 см. Писање реченице трајало је 1 минут и 49 сек. У обичном писању, писане те исте реченице, на растојању од 30 см., трајало је 1 минут и 53 сек. Прво писање, са опруженом руком, остало је исто као и обично. Писање реченице са уздигнутом главом трајало је 1 минут и 40 сек. А та иста реченица при обичном писању трајала је 2 минута. Карактер писања, сам рукопис, ни у колико није измењен. У многим случајевима примећује се само то, да су слова крупнија.

У обе серије опита гледало се и на брзину писања (код свију испитиваних), кад је оно вршено ван јасног разликовања гледањем. То и потврђује да је *писање чисто мускулни акт, и да му није потребна контрола гледања*. Наравно, могуће је да се добитак у времену добије услед навикавања и припремања, за време првог писања реченице, јер је друго писање — макар и при првим условима — било само понављање првог.

На тај начин, ови опити су потврдили мисао да је *писање могуће и при незнајном учешћу гледања, без сталног*

читања онога што се пише. Наравно, ово важи за одрасле, који су научили писати. Но опити, извршени са децом од 9 до 12 година показују, да писање на навикнутом за њим одстојању, готово не мења се од писања са правим седењем, у отклоњеном, а не наклоњеном положају тела према свесци за писање.

Из овога се могу извести нека *педагошка упућивања*. Пре свега не треба писати ситно, јер то изазива напрезање очију. Отуд и долази навика још од ране младости да се гледа наблизу. Зато је најбоље научити децу да пишу на великим црним таблама крупним словима. То не би изазивало напрезање очију у прво време писања. За тим, научивши се писати, деца би могла прећи на писање на хартији, спочетка крупним словима, а по том обичним, држећи свеску подаље и не нагињући се над њом.

Београд.

Превео: **Б. С. Којић**,
учитељ.

Настава у читању с писањем.

(ЊЕНА ВАЖНОСТ И РАЗНА МИШЉЕЊА О ЊОЈ).

(Свршетак.)

Ова гола форма наставног поступка, у сваком новом предмету имаће нову садржину. Правилно се може применити само онда, када се има у виду, особена природа сваког новог предмета. Код писања-читања тиче се ње ово:

1. Градиво писања-читања нема по дете никаквог значаја, тај значај развиће се тек онда, кад то градиво доведе дете у везу с градивом другог предмета т. ј. кад га споји са садржином других представа. Писмена и речи састављене од писмена, преносе се на гласове и на спајање гласова, а ови тек онда добију свој смисао и значај, кад се споје са стварним представама. Обрада стварних представа спада у задаћу настави религиозној, етичкој, природописној и повесничко-земљописној, а она о изреченим речима иде у науку о језику. Интересовање ученика преноси се са стварне наставе, на науку о језику и на писање са читањем. Интересује ли се дете за једну стварну представу, која је са представом о језику тесно спојена, то је интересовање добро дошло целој комплексији. Пошто је циљ једне методичке јединице да пробуди децу пажњу и згодне представе истакне у свести, то се не могу детету истицати напред апстрактни знаци од писмена, него се морају

стварне представе истаћи у свести, укратко: мора бити стварна сврха. Не може се дакле рећи: Учићемо самоглас и трајне сугласе, него: Учићемо читати и писати, и како је овај или онај викао или томе слично. Тек овај циљ је за децу стваран и изазваће њихову пажњу.

2. Писање са читањем спада с рачуном, цртањем и другим предметима у ону врсту наставе, у којој се примена изводи до краја. Овде се не ради само о нечем умнишљеном, као код науке о вери и повеснице, него и о неком правом послу, у којем дух покреће руке и органе за говор, дакле органе тела. Вежбања која се у ту сврху употребе, треба припојити сходно, чистом душевном разбору.

3. Писање са читањем није једноставан предмет, него груписана настава из два предмета писања и читања. Код писања истичу се напред писмена, код читања гласови. Требало би, дакле, да се по правилу удвоструче степени у самом раду, у колико с једне стране долазе у обраду писмена, с друге гласови, да се сравањују и пишу. Већи део обраде траже писмена, јер гласови сами по себи иду деци од руке, само да се упуте како ће сваки поједини глас појмити и како ће га са другима спојити. Напротив, писмена су деци савим непозната. Ако, дакле, дете уме неки глас рећи, и ако га неће променути са неким другим гласом, то је излишно да се њиме још бави и да га упоређује са осталима. С тога је и цепачлачење са употребом степена у оба случаја излишно.

а.) *Шта је посао синтесе?* Изгледа да би доста било позабавити се увек само са дотичним новим писменом које долази у новој нормалној речи. Али не треба заборавити, да је детету непозната цела комплексција, цела дотична нова нормална реч као целина и да треба да је у души прими. Мора се још разликовати изречена и писана реч. Изречена реч је у целини позната, као ново има да се упозна само дотични нов глас, који дете дотле није учило. Писана реч је непозната у својој целини, али дете ипак распознаје у њој известан број познатих писмена, осим оног једног непознатог. Али како се то једно не може оделити, а да се не поремети целина или потисне у страну, то препорују методичари, да се нормална реч прикаже као целина, затим раствори на писмена, ова да се пређу појединце како у писму, тако и у гласу.

б.) Питање је још уз који степен иде вежбање у спајању самогласа са сугласом? Да ли да се стави у синтезу или асоцијацију? Угледни методичари стављају то у синтезу, јер само ту може бити оправдано механичко вежбање у читању, а механичко вежбање тражи, да се и нелогични слогови вежбају, како би вежбање било што обилатије, а за тај посао нема довољно логичних слогова у првом читању.

в.) У асоцијацију и системизирање спада упоређење новог гласа и писмена и учвршћивање појма о њима. Кад су при асоцијацији довршена односна опажања појединих писмена и гласова, то се по своме сродству системизирају, а ово се у разним правцима прелази како би се што чвршће упамтила писмена. Од *о*, прави се *а*, од *а* прави се *и*, од *и* начини се *е*, од *е* прави се *с* и т. д. Увек тако да се извлаче потезови за друго писме од оних потезова који су већ написани, а непотребни другом руком у исто доба бришу.

г.) На којем ступњу се узима буквар? У главном код два последња ступња. Ако у њему има нормална реч и уз њу слика, може се употребити већ одмах код приказа. Ако нема слика, то учитељ не може бити сигуран да ће децу пажњу моћи одржати на дотичну нормалну реч. С тога је боље, да се при нашању нормалне речи, а особито у почетку те наставе, више ради на табли него у буквару. Исто тако и системизирање писмена у редове, а тако и речи и реченице прво писати на табли и с табле увежбавати, а затим тек прећи у буквар. Буквар треба да по својој грађи одговара методу којим се ради. Но иако нема у њему на пр. системизирање писмена или речи и реченица, то треба учитељ да изведе на табли.

Потпуни ред при обради једне методске јединице изгледаће овако:

1. Степен. Анализа.

а.) Стварна анализа, о предмету што га именује нормални глас или нормална реч.

б.) Нормалан глас или анализа гласова нормалне речи.

в.) Читање и писање упознатог гласа и његовог писмена.

2. Степен. Синтеза.

а.) Казивање, разматрање и растварање нормалне речи.

б.) Показивање, разматрање и увежбавање новог писмена, а евентуално и његова гласа.

в.) Вежбање у спајању слогова и речи са тим новим гласом, и то у говору, шчитавању и писању писмена.

г.) Писање нормалног гласа или нормалне речи на таблицама и табли (ученици пишу).

3. Степен. Асоцијација.

а.) Упоређење сличних гласова.

б.) Упоређење сличних писмена.

4. Степен. Системизирање.

а.) Гласова (ређање по сродности).

б.) Писмена (ређање по сродности).

5. Степен. Метода.

а.) Предлагање системизираних низова и ако је потребно, стварање нових саставних делова.

б.) Читање и писање нових речи и слогова из писмена системизираних у редове.

в.) Читање и прешписивање из буквара.

г.) Домаће вежбање.

О времену и начину обраде писања и читања у основној школи.

Не може се тачно одредити, кад да се почне настава у читању и писању. Но ово су услови после којих се та настава може почети: ако је спољна дисциплина у неколико постигнута у погледу гледања, пажње и т. д.; ако су деца већа ушла у неколико у очигледну наставу; ако су деца већ схватила поуке шта је десно, лево, горе, доле, косо, положено, право, ако знају што треба о држању тела, држању писаљке, ако је у вези с тим већ обрађивано с децом прво цртање простих потезова и предмета који су од њих састављени, тада се већ може почети с наставом у читању и писању. Држи се, да је то у повољном случају треће недеље од почетка школе, а у неповољном случају пете недеље. Свакојак не треба да се тим сувише одуговлачи и да се јако касно почне. При обрађивању првог цртања, треба одмах с почетка имати у виду да ће тај рад послужити настави у читању и писању и према томе га удешавати. Деца, дакле, треба да таке предмете цртају који ће после бити примењени у писању, дакле: штапове, бичеве, куке и т. д.

Разуме се да је погодније по оног учитеља који има само један разред, него по оног који има више разреда. Но из веће множине прибраног градива моћи ће и један и други лакше прихватити оно, што је њему потребно. С тога ћемо изнети још по нешто што се односи на ту наставу.

За школе где је више разреда подесно је да се настава у писању-читању предузима у часовима српског језика. На сваком таком часу претећиће 10—15 минута, док старији ученици раде неку задаћу тихо, да се учитељ позабави с почетницима. Исто тако и док се старији ученици вежбају у лепом писању моћи ће учитељ доспети и овамо да и 20—25 минута ради с почетницима. Иначе може учитељ и у време док старија деца цртају наћи нешто времена за наставу у писању и читању, али све то само у толико како не би за цело време тих тихих задаћа оставио старије ученике саме себи, већ за оно време док тамо није потребан. Иначе примењује учитељ ту наставу код сваког предмета где год се пружи прилика. А понајбоље ће се пружити прилика у очигледној настави, где ће учитељ већ доста рано моћи примењивати писање на неке усклике, животињске гласове и крике и т. д. Тако ће се у неколико моћи та настава применити и у науци о вери, па у нечем и код рачунања, али ту понајмање.

Но у таким приликама где је учитељ преоптерећен многим радом, а тако и већи део часова запремљен другом наставом, моћи ће се испомоћи и бољим старијим ученицима. Но на помоћ старијих код куће не треба да чека, шта више боље је да на то не упућује

ни децу ни старије, јер ту се често много више квари учитељу и његову методу, него што се помаже.

Ова помоћ старијих ученика треба да се ограничи на онај рад где не треба знања учитељева, дакле на показивање писмена, прелажење писмена у низовима, читање на табли или штици, у почетку самог оног градива које је учитељ већ прешао с тим почетницима, касније могу помоћи и код буквара. Исто тако могу помоћи и у написивању и давању мање учвршћених писмена. У свему овоме учитељ ће сам знати где ће себи отпрати. Добро је да се лошија деца смеете уз напреднију децу, да им ова помажу. Само се то помагање не сме изврши у ону помоћ да напреднија децу испишу оној лошијој целу таблицу.

Читање у буквару почеће се тек онда, кад се деца вежбањем на табли спреме за шчитавање. Ако учитељ има буквар с неподесним градивом, требаће му да што дуже обрађује читање на школској табли. Читање у буквару само је један део те радње, а важан је рад и на таблици нешто преписивањем, а још више писањем по казивању. Но ово писање по казивању мора бити надгледано и исправљено, јер тек тако ће одговорити правој својој задаћи. Уз сав овај рад, упоредо се пажљиво изводи рад на штици и писмарици, а ако учитељ има слова малог калибра да их деца да да сама на скамици слажу, помоћи ће се ствар још боље. Ја сам својим ђацима за свако ново научено писме давао нов лист (картон) штампаног текста са разним врстама слова.

Изнео сам овде назоре и своје и туђе, каквих све има тешкоћа при првом учењу читања а у вези с тим и при изради буквара. Из тога се може видети, да је савршеност букварска још далеко. То и Немци признају за своју букварску књижевност и ако је она у њих веома обилата и ваљана. А кад код њих тако стоји онда ми морамо још много труда положити, да што суверменијој науци бар приближимо и наш буквар. С тога би требало да се проучавањем тога рада наши најтемељнији стручњаци стално баве и чешће прерађују и усавршавају ту таку малу али важну и по изради својој тешку књигу. Што темељније проучавање методике првог читања и писања, пружиће нам и темељнијег основа за израду што савршенијег буквара, а можда ћемо временом и дотле доћи да ћемо га заминути каквим кинематографом и фонографом, за сада бар немамо ништа савршеније за такав приказ, какав би требао у методи првог читања, а док се фонограф боље усаврши, држим да ће моћи уз кинематограф добро послужити, бар у многومه, ако не у свему при овоме раду, као што сам то већ ранијих година напоменуо.

Б. Михајловић.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

Педагошки преглед.

Наслеђивање интелектуалне способности

На V. конгресу за експерименталну психологију, између осталог, било је и предавање о наслеђивању интелектуалне способности.

У њему је предавач изнео ове резултате једног статистичког испитивања школског успеха код 354 деце, њихових родитеља, деда и баба: кад су оба родитеља били добри, 86% је добрих ђака, а 27% слабих. Ако су оба родитеља слаби, онда је добрих ђака 38%, а слабих 62%. Кад је један родитељ добар, а други слаб, добрих је ђака 59%, а рђавих 41%. Ако су родитељи просечно једнаки, најбоља су деца код најбољих родитељских родитеља (деде и бабе) и обратно. Било је да је отац или мати, — далеко више деца сличнија су бољем родитељу. Утицај наслеђа нарочито се опажа у читању и писању.

У последње време почело је експериментално испитивање интелектуалне сличности између браће и сестара.

Избор будућег занимања деце. На овоме конгресу читан је реферат и вођена је дискусија и о овоме питању. Референт је саопштио 5 облика слободног избора позива: 1. исто што и отац; 2. у неколико измењено очево занимање; 3. жеља за променом места (кочијаш, возовођа, путник и т. д.) Ова се жеља рано јавља и у 6. години достиже свој врхунац. 4. Жеља за борбом (војник, полицајац и т. д.) Она достиже свој врхунац у 12. години и 5. Интересовање за техничке ствари (инжињер и механичар). Врхунац ове жеље јавља се тек после 15. године.

У дискусији по овом питању изражена је жеља: да бар психолошки образовани људи посматрају своју децу у њиховим разним наклоностима за избор будућег позива.

Практичне обраде.

Б У Р А.

I. Предспрема: Које је сада годишње доба? (Лето.) У лето је време обично топло и небо ведро. Шта поремети где кад лепо време у лето? (Бура.)

II. Циљ: Говорићемо сада о бури.

III. Обрада: а. Кад обично бива бура у

лето преко дан? (По подне или пред вече.) Какав је ваздух обично пред буру? (Запара је и несносно.) Људи, животиње и биље осећају се тремо и уморно. Зашто је мир у ваздуху пред буру? (Ваздух се не покреће.) Шта се примети после неког времена на видокругу (хоризонту)? (Тамни облаци појаве се на хоризонту.) Од чега постају облаци на небу? (Од водене паре.) Шта бива од водене паре кад се охлади? (Вода.) Како изгледају обично облаци у бури? (Црни су и наваљани једно на друго као брегови.) Где кад су пепељасте. Шта носе обично ти облаци? (Лед, тучу.) Шта је туча, лед? (Смрзнуте водене капице.) Како се ствара лед у ваздуху кад је бура, не знају учени људи још тачно објаснити. Како се стварају обично облаци у бури? (Врло брзо.) Шта видимо светло у облацима кад је бура, ма и далеко била? (Муње.) Какав глас чујемо после тога? (Грмљавину.) Шта иде обично пред буром? (Олујина.) Шта бива после тога? (Јака киша.)

Скупљање: Кажите заједно шта смо до сад рекли о бури! (Буре већином бивају у лето. Обично се догађају после подне или пред вече. Пред буру је обично жестока врућина, запара. Касније се појаве из далека на хоризонту црни облаци, који се све више и више шире. Ускоро затим севају свде, онде муње. Чује се грмљавина. Мало пре буре захука се јака олујина. За овом долази обично јака киша, која мало траје.)

б. Шта су знаци свакој бури? (Муња и грмљавина.) Иако обе у један мах постану ипак их не приметимо обе у један мах. Коју од њих прву опазимо? (Муњу.) Ово бива с тога, што светлост много брже доспе до нашег ока, него што дође грмљавина до нашег слуха. Научењаци су израчунали, да светлост пређе у секунду 42.000 миља, а звук (глас) у исто време само 333 метара. Због чега, дакле, морамо пре видети муњу, него што чујемо грмљавину, и ако обоје у један мах постане? (Јер светлост много брже до нас доспе него звук.) Према времену које траје од севања муње док не чујемо грмљавину, можемо лако израчунати колико је далеко муња од нас. Колико пређе муња у секунду? (42.000 миља.) Ми смо је одмах опазили како је севнула. Колико пређе глас од грмљавине у једном секунду? (333 метра.) Ако је, дакле, од севања до грмљавине потрајало 10 секунда, колико

је далеко муња од нас? ($10 \times 333 = 3330$ метара.) Тако се лако може дознати колико је далеко бура.

Скупљање: Зашто видимо муњу много пре, него што чујемо грмљавину иако у један мах обе постану? (Јер светлост брже дође до нас него звук.)

в. Да дознамо шта је управо муња, поновићемо што смо прошли пут научили. О којој смо природној снази тада говорили? (О електрицитету.) Каког има електрицитета? (Негативног или позитивног.) Шта смо о њима научили? (Једнаки електрицитети одбијају се, неједнаки се привлаче.) И бура није ништа друго, него једна велика електрична појава. Не зна се тачно како постаје електрицитет у облацима. У облацима који носе буру има обе врсте електрицитета. Према закону по којем се електрицитети спајају, шта ће се догодити, кад се облак са позитивним електрицитетом сукоби са облаком у којем је негативан електрицитет? (Позитиван електрицитет у првом облаку спојиће се са негативним електрицитетом у другом облаку.) Тада се виде електричне варнице које прескачу са једног облака на други. Та велика електрична варница је муња. Шта је, дакле, муња. (Муња је једна велика електрична варница.) Али не прелазе све муње с једног облака на други. Бива, да се облаци с позитивним електрицитетом приближе земљи. Тада електрицитет тежи да пређе у високе и шиљасте предмете. Шта ће се догодити тада, по закону о спајању електрицитета? (Оба електрицитета ће се спојити.) Како то бива? (Муња пројурити кроз ваздух у неки високи предмет.) Како тада кажемо? (Ударио гром.) Шта бива с предметима у које удари гром? (Њих муња упали и развије се велика ватра.) Али не упаљује свака муња. Како се зову муње које не упале? (Водени гром.) И водени гром почини већином много штете. Чиме? (Он разори све у што удари.) Где кад се види за летњих вечери у даљини севање у ваздуху. То севање долази од буре која је врло далеко. Но шта се не чује с тога? (Грмљавина.)

Скупљање: Шта је муња? (Велика електрична варница.) Кад она постаје? (Кад се облак у којем се накупило негативног електрицитета и т. д.) Кад удара муња? (Кад се споји електрицитет из облака са електрицитетом из земље.) Коју муњу зовемо воденим громом?

(Ону која не пали.) Шта је севање у даљини? (Светлост од удаљене буре.)

г. Шта се у бури чује иза муње? (Грмљавина.) Како постаје грмљавина? Шта смо чули прошлог часа, кад смо електричне варнице пустили на чланке у прстију? (Чули смо пуцкарање.) Што је пуцкарање у малом, то је грмљавина у великом. Грмљавина постаје кад се спаја поново ваздух кроз који је пројурити муња. (Увежбати.) Како зовемо звук од грома? (Грмљавина.) Грмљавина се чује с тога, што се звук одбија од облака и од земље и због разне даљине од места где је постао звук и места са којег ми слушамо. (Увежбати.) Зашто много касније чујемо грмљавину, него што је севнула муња? (Јер светлост много брже доспе до нас, него звук.)

Скупљање: Од куда постаје грмљавина? (Понови горњи одговор.) Зашто се чује грмљавина? (Понови горњи одговор.) Зашто чујемо гром касније него што муњу опазимо? (Понови горњи одговор.)

д. Од муње се треба чувати; а треба знати како се чува. У које предмете удара муња најчешће? (У највише предмете.) Где не треба стојати кад нас стигне бура негде у пољу? (Под високим предметима и уз оне који сами за себе стоје.) И на улици не треба стојати тада близу кућа. Како се ту најбоље можеш сачувати? (Кад идеш средом улице.)

Скупљање: Како се треба чувати од муње? (Не треба стати под високе предмете и т. д.)

Па и у кући треба се чувати кад је бура. Зна се да муња радо удара у неке предмете. Ти предмети добро спроводе електрицитет. То су метали, влажан ваздух, вода, дим, чај и друго. Од чега треба подаље стојати у соби док траје бура? (Од гвоздене пећи, металних шипака у прозорима, собњег сахата с ланцем, лустера (полијелеја), у кујни треба ватру погасити. Зашто? (Јер чај и дим добро спроводе електрицитет.) Најбоље се човек сачува за време буре кад је на сред собе.

Скупљање: Како се треба у кући чувати кад је бура? (Не треба стојати близу предмета који добро спроводе електрицитет. Кад је бура треба ватру погасити. Најбоље се човек сачува док је бура, кад је на среди собе.)

Најбоље сачува куће, торњеве и др. од удара муње, громобран. Њега је пронашао Американац Франклин. Ко је видео већ громобран? Где си га видео? (На цркви и т. д.)

У громобрана има два дела, шипка која прима гром и жица која га одводи. Шипка се стави усправно на највиши врх зграде, она је гвоздена а врх јој се позлати. (Опишите шипку.) Жица која спроводи добро прима и спроводи муњу. Она је начињена од оловне жице па исплетена. Она је утврђена за доњи крај шипке и провучена преко крова низ зграду до земље. (Опишите како изгледа громобран.) Громобран је двојако користан. Први му је посао да својим врхом привлачи електрицитет из облака који се над њим скупили и тако одузима електричну да је се много не накупи у облацима. (Шта му је први посао?) Тиме се отклони и опасност да гром не удари. Како? (Јер кад се изравна снага електрицитета, не може да кресне муња.) Но громобран је још користан и с тога, што, ако би електрична варница и искочила из облака на громобран, он је спроведе у земљу и зграда се сачува. Каква је, дакле, друга корист од њега? (Поновити горње.) Какво му име с тога доликује? (Громобран.)

Скупљање: Опишите громобран још једанпут! (Поновити горње.) Пазите, какву двојаку корист имамо од громобрана? (Поновити горње.) Реците редом шта смо научили о громобрану.

IV. Закључно скупљање: Пазите, шта смо научили о предзницима буре! (Бура већином бива у лето и то најчешће по подне и с вечера. Пред буру је обично јака жега и запара (омара.) Затим се појаве на хоризонту црни, тмасти облаци.) Које су два главна знака буре? (Муња и гром.) Због чега бива да муњу много пре видимо него што чујемо гром који с њом у један мах постане? (Јер светлост много брже доспе до нас, него звук.) Шта је муња? (Муња је велика електрична варница.) Кад она постане? (Кад се облак у којем је негативан електрицитет приближи другом облаку или земљи.) Кад удари муња? (Кад се електрицитет из ваздуха споји са електрицитетом из земље на неком запаљивом предмету.) Који се гром зове водени гром? (Онај који не упали.) Шта је севање у даљини? (Светлост од удаљене буре.) Како постаје гром у бури? (Сударом ваздуха који се после проласка муње поново спаја.) Зашто се чује грмљавина? (Јер се одбија звук.) На што треба да пазиш кад си у пољу за време буре? (Не треба се склањати под висока дрва и која стоје сама за себе.) Од чега се треба чувати

у кући за време буре? (Не треба стојати близо таквих предмета који добро спроводе електрицитет.) Чиме се најбоље чувају зграде од муње? (Громобраном.) Опишите громобран. (Поновити горње.) Каква је двојака корист од громобрана? (Поновити горње.)

За писмену задаћу може се задати опис громобрана.

Из праксе.

ВЕЖБАЊЕ У ГОВОРУ У СВЕЗИ СА УВОЂЕЊЕМ У ШКОЛСКИ РЕД.

1. *Седење.* Деца су већ заузела своја места. Једни су легли на скамију, једни се подбочили, неки се одупрли коленима. Учитељ ће им рећи: Децо, у школи треба овако да седите. (Показаће им). Ја седим право. Седите и ви тако! (Седају.) Реци: Ми седимо управо! Реци и ти! Учитељ: Руке се држе на скамији. Ево овако! (Учитељ метне десну руку на леву.) Пита: Колико руку имаш ти? — Стане леђима окренут према деци леву руку дигне у вис и каже: Ово је моја лева рука. Дигните леву руку у вис! Реци: Ово је моја лева рука. Стане опет леђима окренут, дигне десну руку и говори: Ово је моја десна рука. Покажите вашу десну руку. Реци: Ово је моја десна рука. Покажите још једанпут леву руку! Покажите десну руку! Леву руку — горе! Доле! Десну руку — горе! — (Ако ово теже иде, учитељ ће вежбати ово *лево* и *десно* још на очима, ушима, ногама и т. д.) Учитељ покаже још једанпут како деца треба да седе и говори: Руке на скамију. — Ноге једну поред друге. — Колико ногу имаш ти? — На што су ти ноге? — Пружи десну ногу! — Доле! — Пружи леву ногу! — Доле!

Деца морају мирно седети, не смете се окретати, него увек гледати у мене. Чиме гледате? — Колико очију имаш ти? — Где стоје очи? — Кад рекнем: Гледај овамо! Сви гледајте у мене. (Готово.) — Гледајте у таблу! — Гледајте у прозор! — Гледајте у врата! (Овде се може употребити још и вежба у говору: Ја гледам у таблу и т. д.) Гледај овамо!

Понављање: Како треба да седите? Ми треба да седимо управо. Где се држе руке? Руке се држе на скамији. У кога треба да гледате? Ми треба да гледамо у вас.

2. *Стојање, устојавање и седење.* Ако које

Удете лоше стоји, треба рећи: Децо, овако треба стојати. (Показати.) Морате управо стојати. Реци: Ја морам управо стојати. Реци ти! Стојте управо! Главу горе! Руке доле! Мирно стој! Седите! Устаните! — Кад рекнем устаните, треба сви наједанпут да устанете, али тихо. — Устаните! Седите! (Вежба се више пута.) Прва скамија — устани! — Седи! (Тако и са осталима.)

3. *Излажење с места и враћање на место.* Неки од вас јако лупају кад иду по школи и праве ларму. Морате тихо ићи, овако. (Учитељ показује.) Ја идем на прстима, пете сам издигао. Реци: По школи идем на прстима! — Реци и ти! — Реците: Ми ћемо тихо ићи! Перо, иди до врата! Јело, иди до табле! — Добро је! — Тако треба сви да идете. — Идите на место!

Сад ћемо сви ићи у авлију; и по кући треба ићи тихо. Кад излазите не треба ићи преко скамија, не треба се гурати, него лепо, мирно. Учитељ показује како се мирно излази с места и стаје у ред. Деца стају у ред по двоје и излазе у реду на поље. Учитељ иде уз њих, а при уласку опет тако исто сређује и улази уз њих.

4. *Говор: јасно, разумљиво и у реченицама;* прво устати, па онда говорити. (Име и презиме; ђаци и саученици.)

У.: Рећи ћете ми сад још једанпут, како се који зове: Запитаће дете које се већ боље одомаћило. Како се зовеш? Милан. — У.: Милан је *јасно* рекао своје име: тако треба! Твоје име (показује на дотично дете) нисам добро чуо, ти си шапутао. Кажи и ти тако јасно као Милан. (Дете говори.) У.: Како се ти зовеш? (Дете говори на пр. Млађа место Младен). У.: Твоје је право име Младен (Поновити евенуално код тежег имена и више пута).

У.: Сад ћу вас питати још једанпут како је коме име, али не треба рећи само: Паја, Младен, Јела него: Ја се зovem Паја. Ја се зovem Младен. — Како се ти зовеш? — Ја се зovem Младен и т. д.

Код тог разговора биће деце са једнаким именима. С тога ће учитељ рећи: Кад ја сад рекнем: Младене, устани! Који треба да устане? Ви не знате. Зато морате рећи и чији сте. — Чији си ти Младене? — Чији си ти Јово? — (Ако је потребно учитељ исправља.) Дакле, Јова ти је име, а Поповић презиме. — Како је твоје презиме? — Како

твоје? — Реци ми како ти је име? — Реци како ти је презиме? — Кад ја запитам како се зовеш? Ти треба да кажеш и име и презиме. Ево овако: Ја се зovem Јован Поповић. (Даље вежбање.)

Ви идете у школу, зато се зовете ђаци. — Шта си ти зато што идеш у школу? — Ја сам ђак. — Знаш ли још којег ђака? — Како се зове овај ђак? — Како овај? — Који ђаци седе у првој скамији? — Који ђак седи до тебе с ове стране? И т. д.

5. *Говор у хору.* До сад је увек по једно дете говорило. Ми можемо и сви заједно говорити. Шта је ово? (Показује на столицу.) То је столица. — Реците то сви заједно. — Пазите на мене! — Учитељ изговара јасно, разговетно и са нагласком: То — је — столица. Код сваке речи одсече руком. Реците сви. Слушајте како ће рећи П. разред.

2. разред устати! Реците првом разреду шта је ово. — Сад, сви заједно! — Сад само мали ђаци! Шта је ово? Показује на сто.) То је сто. — Реците сви! — Шта је ово? (Показује на пећ.) То је пећ! (Ако рекну фуруна треба исправити). Реците сви! (Даље вежбање.)

При говору пази се, да деца сва заједно почињу, и, сва једним темпом изговарају. Доцније се много говори у хору, да се јаче привеже пажња а и несмелнице ослободе, исто тако и ради чистијег и јаснијег изговора. Говор у хору важло је средство, особито у школама где је велики број деце слабије развијене или у говору неразвијене, као што то бива по неким сеоским школама. Главна вредност овака говора, као и доцнијег читања у хору и декламавања, у томе је што сви ученици суделују, сви су принуђени да пазе и да говоре; заједничким радом боље се потстичу. Привикавају се јаснијем, разговетнијем, боље артикулисаном и снажније наглашеном говору. Тако се добро упамте, не само многи појмови, него и важнији облици у реченици, целе реченице, пословице, изреке, стихови, а све то и садржином и обликом. Још су многи учитељи опазили, да се таким говором, много дете одвикне од погрешно уобичајеног говора и наглашавања речи.

Но говор у хору може да се и злоупотреби. С тога учитељ пази да тај говор не пређе у викање, певање, ачење, у механичко изговарање. Он неће дати да се нешто у хору говори пре него што је то, по садржини по-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

знато, показано или у опште стварно приказано; а накнадним питањем појединаца осведочиће се, да ли дете говори о нечему са стварним појимањем. А да би избегао монотонију и досаду, у час ће прећи на показивање предмета или питањима и одговорима пробудити јачу пажњу. Па ако се опазн стална умореност код деце, он ће прећи на неки други посао или ће децу разонодити устајањем и седањем или мањим гимнастичким покретима. Особито ово последње веома добро утиче на децу да се освеже.

6. *О искомју.* Кад ја којег ђака што питам, онда се и други пшту и вичу ја, ја. То није лепо. Искати се не треба. Ако ја запитам: који зна? треба само овако мало подићи прете. Да видим који уме? — Ајд, сви тако. — Тако се иште ђак и кад хоће да изађе напоље. Тако се иште и кад друго што хоће да јави.

Сад долази понављање наученог. Учитељ пита децу имена, о стварима у школи и т. д. При томе се деца навикавају:

- а. да је питање на све управљено;
- б. да само онај говори којег учитеља пита;
- в. да се они који би хтели да одговоре претима јаве;
- г. да одговор мора бити јасан и у пуној реченици.

7. *Знаци за устајање и седање.* До сад сам вам увек рекао: Устаните! Кад треба да устанете, сад ћу вам само руком дати знак, кад треба да устанете и седнете (Учитељ показује руком горе.) Кад руком махнем горе треба устати. Кад руком махнем доле, треба сести. Пазите! (Руком горе. Устају. — Руком доле. — Седају.)

Даље вежбање тога, с напоменом да се тихо устаје и седа.

8. *Владање таблицом и писаљком.* Колико стоји до учитеља, треба да се постара да деце таблице не буду сувише мале. Учитељ, ако има више разреда, не може увек с првим разредом радити, с тога бива да деца која имају малу таблицу, брзо испишу и седе беспослена, или исписано побришу, а учитељ није ни прегледао. Обоје није добро. С тога учитељ треба да објасни родитељима, кад доведе децу у школу, колика отприлике треба да је таблица. Најбоље је ако навикне родитеље да при упису одмах уплате и за таблицу, писаљку, сунђер и буквар, те да то сам учи-

тељ све једнако набави и деци подели. (Таблица бр. 3 а 25—26 ф.)

Једна страна таблице треба да има праве линије, друга страна да је измрежана. Узане линије (две главне) да су широке 4 мм. горња и доња помоћна, свака двапут толико. Ако дете донесе таблу без линија треба учитељ да му линије испара ексером. Но тај посао треба учитељ на умешан начин да сузбија, јер није право код толиких добро израђених таблица, да се учитељ и тим послом задржава. На мрежи ће деца рачунати и цртати, на правим линијама писати, у почетку у спољним линијама, касније у главним.

За таблицу треба да је привезано парче сунђера или крпе. Боље је ако има обоје, сунђером да се брише, а крпцом утире, да се по влажном не пише. Ако тога нема, деца ће брисати рукавом, капутом, кецељом или сунђом.

Деца не треба да пљују на таблу, јер то је и неугледно а и таблица се умасти, те клизи по њој писаљка. Сунђер треба да код куће поквасе и исцеде. Да се таблица одржава чиста, треба с временом на време да је деца оперу код куће. Најбоље је да се прокува кад се кошуље перу. Учитељ пареди то деци и пази јесу ли опрала таблицу.

Свако дете треба да има дугачку писаљку заопштрену. За време наставе писаљке се не општре. Ако је писаљка кратка, треба да се уметне у држаље. Писаљка се реже с мање ларме, на турпији.

И код свега овога може се обрађивати вежбање у говору. На пр. о табlici могу се извести ове реченице: Ово је таблица. Таблица има четири ћошка. Оквир је од дрвета. На оквиру висе сунђер. На табlici се пише. Ми пишемо писаљком. Писаљка треба да је дугачка и шиљаста. Кратка писаљка уметне се у држаље.

9. *Вађење и остављање таблице.* Неки су учитељи за то, да се тачно увежба команда за вађење таблице и остављање. И ако ја нисам за ту дресуру и не радим то, ипак износим како се то ради. Прво се истакне сваки покрет, наиме: Узмите таблице! Дигните их горе! Спустите тихо на скамију! Убришите их! Узмите писаљку! Оставите је поред таблице! Гледајте овамо! Све ово науче деца изводити на команду један! два! три! На један, ваде таблице и стављају на скамију. На два, бришу

таблицу десном руком, узимају писаљку и полажу поред таблице. На три, стављају руке на скамију.

Ако таблицу треба остављати, командује се: Таблице доле! (Још се не почиње.) Један! (Таблице се без лупе остављају под скамију.) Два! (Оставља се писаљка под скамију.) Три! (Руке на скамију.)

10. *Држање писаљке.* Писаљка се држи палцем и средњим претом; какипут стоји на њој само овлаш. Горњи крај писаљке управљен је према лакту. Ако деца држе писаљку с грченим претима, командује се: Какипут горе! Тако да писаљку држи палац и средњи прет. На правилно држање писаљке треба истрајно пазити, а горњи поступак понавља се кад год затреба.

12. *Навикаване на ред и чистоћу.*

а. Настоји се око тога да новајлије своје кане и остале ствари на вешачу уредно обесе и то сваки на оно место, које му се одреди.

б. Пре наставе прегледа се, јесу ли сва деца ту. Ако приметити учитељ да неко није ту, пита, зашто је тај изостао и каже деци: Кад је који ђак болестан или због чега другог није био у школи, треба да ми каже кад дође у школу, зашто није био у школи. То кажите и код куће вашим старијима? Шта ћеш рећи код куће оцу и матери?

в. У почетку треба чешће загледати јесу ли све ствари децје у реду. Покажите таблице! Да видим сунђере! Да видим писаљке! Јесте ли опрали таблице?

г. Сад ћу да видим јесте ли се добро опрали. Дигните руке горе! Видим да сте се сви лепо очепљали. Учитељ куди и хвали, како где треба, прегледа лице, врат, аљине, обућу и т. д. Тражи да покажу марамцу за нос. — У.: Сутра ћу опет гледати, да ли су вам таблице чисте, јесте ли се умили, очепљали и је ли вам све у реду.

д. Пре него што почне настава, размести се деца по скамијама тако, да је олакшан преглед. Ако је које дете у зимском огртачу или повезано марамом, упути их да то обесе пре наставе на своје место.

е. За време наставе руке треба да су на скамији ако се иначе њима што не ради при настави. На све ово пазити се и упућује догле, док се сва деца не привикну.

Б. М.

Из Школске Самоуправе.

Закључци срп. нар. Сабора. Саборски закључци требало би да се поштују сви једнако. Но ко тако мисли тај ће се преварити. Наш последњи народни Сабор донео је више закључака, али су сви обустављени, јер се нашло разлога да се не остваре. Неки од тих закључака, као што су поједине уредбе, зависе и од више потврде. Дакле и то је један јак разлог. Е, па лепо. Али има закључака и таквих који не морају чекати вишу потврду, па и за те не важи једна мера.

Закључак Сабора, да се обустави припомоћ срп. вишој дев. школи у Новом Саду, извршиће се тачно на датум. Но Сабор је донео и закључак да „Оспособљени редовни наставници у срп. жен. грађанским (вишим дев.) школама уживају 2000 К годишње основне плате, пет петогодишњих доплатака по 300 К и 600 К станарине“, па где је извршење тога закључка? Овоме треба виша потврда.

Сабор је донео закључак, да „Саборски одбор у споразуму са Школ. Саветом уреди појачко питање у року од 3 године дана“. Ово се може извести и без више потврде.

Сабор је донео решење, да „Сва берива, без разлике како су одређена Дотационом Уредбом стављају се у тецај 1. јануара 1912. године.“ Па где је извршење тих закључака? За потврду Дотационе Уредбе нико није још ни претом макнуо, него се место тога говорило одмах после донашања исте, да она неће бити потврђена. И то се говорило баш у оним круговима који би били дужни да раде на потврди саборских закључака и на извршењу њихову. Појачко питање према становишту и решењу Сабора могло би се решити и без потврде Дотационе Уредбе, али они који су позвани да то питање доведу у ред после три године иза Сабора, ево већ и после две године и не мисле да учине што у корист његова сређивања.

Тако изгледају школска и учитељска питања у аутономији, у школској самоуправи.

Така школска самоуправа, у којој се не поштује право школе, ни школских радника ни онда, кад већина Сабора узме у заштиту то право, така школска самоуправа не може имати живота. То и није школска самоуправа него једнострана воља појединаца, који тим начином отворено не признају важност Са-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

бора и његова рада. Но те једностране воље нису вечите и таким поступцима изазваће све веће опреке које ће школи веома шкодити, а никоме неће бити од користи, и на крају крајева оно што је сувремена потреба опет мора одржати победу, а пре а после.

Преглед књига.

Archiv für die gesammte Psychologie. Herausgegeben von Dr. E. Meumann und Dr. W. Wirth.

Приказује Др. Паја Р. Радосављевић — Њујорк.

E. Tassy: Ideativer Erethismus. Основни закон интелекта је закон аналогije, који своје објашњење налази у принципу специфичке конекције (*Verkettung*) у правцу најмањег отпора. Три теоретичка јасна модуса еретизма неурона који посредују идеје — конциденција, реформација и ексалтација — такође спадају под инклузивни закон контраста. Естетски ефекат лепоте, што се условљава индетерминалном екстензијом имперсоналног знања, може се протумачити у виду трију еретизама, што заједно даје директну потврду за њихову егзистенцију.

Emil Freiherr von Gebattel: Bemerkungen zur Psychologie der Gefühlsirradiation. Аутор дефинише осећаје (чуства) као „*Erlebnisse der Stellungnahme und des inneren sich Befindens im Angesichts irgendwelcher Gegenstände*“, и тиме истискује класу логичких осећаја. Он налази, да су осећаји спојени само са објектом пажње, тако, да оне имају удела у „*Richtungsbestimmtheit*“ ега или „ја“; због тога објекти имају „афективни тон“. Оно, што је флукуантно, мора се разликовати од „афективног значења“, што је објективна детерминација објективних „ја“. И сада, пошто се осећај односи на аперцептивне садржаје, то није потребно да своју основицу има у њима. Осећаји ирадирају; ефективни тон може се проширити, да покрије целину или униформно аперцептивно артикулацијоне многострукости. Шта више ту се може појавити и видљива трансференција афективног тона: то у истину долази од факта коаперцепције, од присутности „*nicht eigentlich intendierte gedankliche Elemente*“ у правцу елемената „*auf die ich innerlich abziele*“. Различите форме коаперцепције изведене су у нацрту, и трансференција осећаја илустро-

вана је и обрађена под различитим главама. Методе анализе сугестоване су, методе, помоћу којих се могу открити афективне илузије прадијаторног типа.

F. Biske: Zum Verständnis des psychophysischen Gesetzes. Према аналогiji физичког закона о дифузији енергије у медиуму, можемо овако прочитати психофизички закон: перцепција сензибилних промена dS одговара повећању сфере дифузије енергије са једнаким дистанцијама $d r$. Свеака се завршава са *A. Vierkandt, Literaturbericht zur Kultur- und Gesellschaftslehre für das Jahr 1906.*, и рефератима.

(Наставиће се.)

Белешке.

Деоничари нове емисије учит. д. д. „Натошевић“ позивају се да уплате за остале рате за своје деонице. Дванаеста рата је за старе деоничаре К 3·50 по једној деоници, а за нове К 4·50 по деоници.

ДРУГОВИ! Радо би донели у „Школском Гласнику“ Нацрт службеног реда за учитеља (Прагматику), али пошто је то у вези са нарочитим издатцима за штампу, то ћемо Прагматику моћи само тако одштампати ако нам дужници пошљу свој дуг за „Школски Гласник“, а читаоци који су уреднији у плаћању пошљу претплату. На дугу има претплате за „Школски Гласник“ преко К 1000—, а претплате за ову годину мало је уплаћено. У нов дуг за штампу не можемо се дакле уваљивати. Зар је у нас учитеља баш тако одомаћена равнодушност према својим сталешким стварима, да ни за свој лист нећемо да жртвујемо незнатни годишњи издатак, него га оптерећујемо дугом. Ми чекамо да видимо колико ће се њих одазвати шиљањем дуга и претплате, јер ако овако устраје не само да нећемо моћи ништа сувише додати уз „Шк. Гласник“ него ћемо и њега морати обуставити.

Испити у новосадским срп. осн. школама, одржани су у недељу 9. (22.) јуна у салашким школама, у понедељак, уторак и среду 9., 10., 11. (23., 24., 25.) јуна у варошким школама. У четвртак 13. (26.) јуна обављено је благодарење и деца су отпуштена на велики школски одмор.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Дан тица и дрвећа. Ове године одржан је тај дан у Новом Саду 31. маја (13. јуна). У средишњој школи говорио је деци о користи и чувању тица и дрвећа г. Грбић учитељ вртарства, а у предградским и салашким школама одржана је поука свугде засебно. Како је ове године новосадски магистрат издао преко 300 К у име награде за хватање лептирова, то је том приликом говорено и о штети коју наносе лептирови, те су уједно покупуљени податци колико су деца учинила у томе у корист дрвећа. Тако је констатовано да су само деца у Јовановској школи похватала око 47.000 лептирова, осим тога је ученик IV. р. Милутин Михајловић нахватао сам 15.000 лептирова и добио око 14 К, ученик I. р. Ант. Георгијевић нахватао је 6000; ученици II. р. П. Маленчић и Милор. Јовановић сваки по 5000; ученик II. р. М. Сремчевић 4000; остали по 3, 2 и 1 хиљаду и испод хиљаде, најмањи број је био 100. Требало би порадићи по општинама да се сваког пролећа истакну награде деци за хватање лептирова, те би се много припомогло очувању воћака од тих штеточина. Некад су стари учитељи сами давали деци по који новчић за скупљене лептирова. Познато нам је да је пок. сентомашки учитељ Лаза Михајловић то чинио, те се код њега на школском тавану пре 35 година могли видети многи венци лептирова.

Учитељске плате у аустријским покрајинама. Најмању плату имају учитељи у Крањској, где по 10 годишњој служби добија учитељ од 1080—1480, а после 40 год. службе 2080—2680 К. У Штајерској је плата 1200 до 2800 К у Галицији 1300—3700 К, у Тиролској

1500—4100, у Горици 1560—2800 К, у Шлезивији 1900—3720 К, у Моравској 1800—3000 К, у Ческој 1800—3440 К, у Доњој Аустрији 2900 до 4100 К. Државни нижи чиновници који имају народну школу, имају после 10 год. службе 1736 К, а после 40 г. службе 2520 К. Државни чиновници са свршеном средњом школом, имају после 10 год. службе 2680 до 2968 К, а после 40 г. службе 5090—5504 К. Ови бројеви јасно говоре како се слабо цени служба просветних радника.

ОД УРЕДНИШТВА.

Г. С. С. у П. Са послатих 8 К измирена је претплата до краја 1912. г.

Г. П. К. шк. упр. у П. С. Примили смо 8 К у име претплате за ову годину. Сви бројеви накнадно су послати. Хвала на заузимању!

Књижевне вести.

Изишао је 10. број **Бранково Кола** са овом садржином: Српски круг идеја. — Мирко М. Косић: Немци и Пољаци. — Душан Малушев: Самоубици. (Песма). — Мој Мато Ђумпек. — Ј. Нојса: Бошњачка моралка. — Silvio Pellico: Моје сузањство. — Тодор Стефановић Вилевски: Београд у средњем веку. — Н. Вукић: Писма српских књижевника српској општини у Трету. — Ковчежић: Оцене и прикази.

Бранково Коло изилази у Сремским Карловцима (Славонија) сваког 15. и 30. у месецу на четири табака.

Цена му је за Австроугарску, Босну и Херцеговину 12 круна, а за све остале земље 14 круна годишње. Претплату прима само Администрација „Бранково Кола“ или Душан Котур у Сремским Карловцима. — А претплату из Србије: Милосав Т. Мишић, трговац, Београд, Сарајевска ул. бр. 56.

„Школски Гласник“ броширан за 1909., 1910 и 1911. може се добити à К 4.—.

Одликована
златном медаљом
за ревност
од Његова
Величанства

НИКОЛЕ I.
Краља и Господара
Црне Горе.

Одликована
златном медаљом
за ревност
од Његова
Величанства

НИКОЛЕ I.
Краља и Господара
Црне Горе.

Прва творница искључиво свих срп. прав. цркв. утвари, певачких, соколских и свију других друштвених застава и барјака

Луке К. Алексијевића, Нови Сад.

Препоручује најновије ратне слике са Балкана у величини 32×42 cm. и 40×50 cm. — на артији у масним живим бојама колорисане као и ансикхтекарте на велико и на мало.

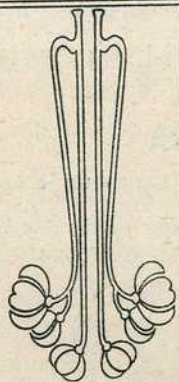
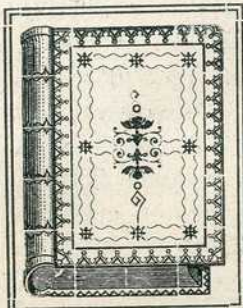
Препоручује срп. историјске слике као и све потребне црквене утвари.

На захтевање шаље ценоник бадава и франко.

Наруџбине се шаљу на адресу:

9—20

Luka K. Aleksijević, Novi Sad — Ujvidék — Hungaria.

КЊИГОВЕЗАЦ И ПРОИЗВАЂАЧ

≡ КАРТОНА ≡

ДОМИЊИК БАРТ

НОВИ САД, Зрињи Илона улица број 15,
 ☛ Телефон број 314. ☚

стално имаде на стоваришту трговачких нђига као и осталих за разне забелешке у свакој величини, кутија за женске шешире од 80 ф., поштанских и кројачких кутија од 50 ф. на више, које су практичније од кофера, јер су лакше и врло јаке. Картона на захтев по мери. Наручбине са стране прима и поштом их отправља брзо и јефтино. Повез књига најмодерније извађа, на захтев шаље мустре у куће, и преузима све у ову струку спадајуће галантериске послове, које најтачније под гаранцијом извађа.

Препоручује се штованој публици, молећи за што обилније наручбине.

Стовариште намештаја

Менрат Л. и Син.

НОВИ САД, ул. Кошут Лајоша 46—48.

У новосаграђеној модерној згради
 има највећи избор сваковрсног

☛ **НАМЕШТАЈА.** ☚

Стално има изложбу потпуно намештених соба.

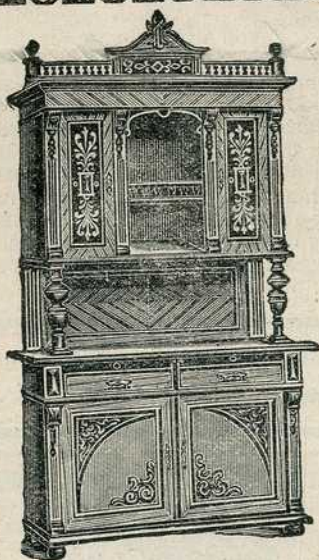
Опрема за удаваче у свима ценама.

Основано 1843. г.

Телефон бр. 87.

Велики избор тепиха, завеса и застирача и свих ствари за намештај.

7—20

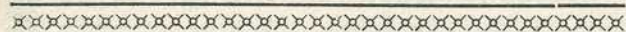

„Школски Гласник“ излази у Новом Саду 15. и 30. дана сваког месеца осим јула и августа. Стаје на четврт године 2 К или 2— динара. Огласи се рачунају по 6, 5 и 4 К од четвртине стране, и то ако је оглас изишао у листу 1 пут или 1—5 пута или 6 и више пута. Рукописи и претплата шиљу се на: **Уредништво „Школског Гласника“**, Нови Сад (Ujvidék, Hongrie). Рукописи се не враћају.

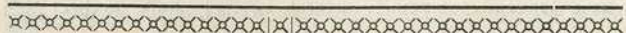
Издаје и уређује: Бока Михајловић, учитељ.

Електрична штампарија Учитељског д. д. „Натошевић“ у Новом Саду.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Молимо да се при набављању робе по овим огласима позовете на „Школски Гласник“.

ОСНОВАНО 1838.

35 ОДЛИКОВАЊА

ПЕЛИКАН-БОЈЕ
ГИНТЕР ВАГНЕРОВЕ
УМЕТНИЧКЕ и КЕМИЈСКЕ
АКВАРЕЛ БОЈЕ,

по оцени првих стручњака недостижне су у погледу чистоте, јасности и употребе при мешању.

ГИНТЕР ВАГНЕРОВИ
ТЕЧНИ ТУШЕВИ

признати су као најбољи производ и стекли су светски глас.

ГИНТЕР ВАГНЕР,
(GÜNTHER WAGNER)

Hannover und Wien X/I.

Награда за децу!

Споменак разних годишта у дивот корицама са златорезом стаје само К 2-50. Ванредно лепа и јефтина награда за добре ученике о школским испитима.

Разашиле

Учит. књижара „НАТОШЕВИЋ“
у Новом Саду.

Поштованом
учитељству
нарочите
олакшице

Ц. и кр. прив. творница
америчких котагових

Хармониума

РУД. ЦАЈКР И ДР.

У Краљевом Грацу (Königgrätz) Чешка.

Хармониума с педалом оба система у свакој величини за школу и за учење. — Цена од 130 К на више. — Петогодишња јамчевина. На отплату од 8 К. — Шиле се франко на последњу станицу. — Ценовници са сликама бадава и франко.

8-20

СТОВАРИШТЕ

Фабрика намештаја Николе Дусинга

Ханска улица бр. 1. У НОВОМ САДУ, Телефон бр. 184.

до Сиротишта Марије Трандафил.

Препоручује своје велико богато и снабдено стовариште намештаја, у разним израдама и јефтиним ценама.

Велики избор простирача, завеса и ћебета.

Препоручујемо нашу новосуређену

РАДИОНИЦУ С МАШИНАМА

Солидна послуга!

Јефтине цене!

